

ВІДГУК
офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента
ШЕВЧУК ОЛЕКСАНДРИ ОЛЕГІВНИ
про дисертацію Ільєнка Андрія Васильовича
на тему «Формування мовної свідомості
майбутніх держслужбовців у процесі фахової підготовки»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 01 – Освіта/Педагогіка
за спеціальністю 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими програмами.

Сучасний період розвитку української держави й суспільства позначений активізацією процесів національного самоусвідомлення, зміцненням засад державності та утвердженням громадянської позиції, зорієнтованої на національні цінності. Особливої інтенсивності ці процеси набули в умовах збройної агресії проти України, яка зумовила необхідність нового осмислення значення української мови не лише як засобу спілкування, а й як важливого чинника суспільної консолідації, національної ідентичності та громадянської відповідальності.

За таких обставин трансформуються й вимоги до професійної діяльності державних службовців. Важливого значення серед професійно й особистісно зумовлених характеристик представника публічної влади набуває мовна свідомість. Її сформованість передбачає здатність державного службовця усвідомлено обирати мовні засоби і стратегії відповідно до конкретної професійної або публічної ситуації, налагоджувати результативну комунікативну взаємодію з різними соціальними групами, а також сприяти утвердженню державної мови як інструменту реалізації державної політики та формування довіри громадян до публічних інституцій.

Мовна свідомість є складним ціннісно-смісловим особистісним утворенням і посідає вагоме місце у структурі професійної готовності осіб, діяльність яких пов'язана з державною службою. Її проявами є усвідомлене, нормативно правильне та комунікативно доцільне використання мовних засобів у різних сферах життєдіяльності, розуміння суспільного й культурного значення мови, здатність обирати адекватні способи професійного спілкування, а також прагнення до постійного вдосконалення індивідуального мовленнєвого стилю.

Суспільні зміни, що відбуваються в Україні, актуалізують потребу в підвищенні якості професійної підготовки майбутніх державних службовців. Саме вони забезпечують взаємозв'язок між органами публічної влади та громадянським суспільством, беруть участь в організації публічної комунікації, наданні адміністративних послуг і практичній реалізації державної політики.

Отже, в умовах утвердження української державності, посилення значення національної ідентичності та зростання ролі державної мови у суспільному житті формування мовної свідомості майбутніх державних службовців набуває особливої суспільної, професійної та освітньої значущості. Від рівня її сформованості залежить не лише здатність фахівця нормативно й доцільно використовувати державну мову у професійній діяльності, а й ефективність його взаємодії з громадянами, якість представлення органів публічної влади, рівень суспільної довіри до державних інституцій та послідовність реалізації державної мовної політики. Це зумовлює необхідність цілеспрямованого формування мовної свідомості у процесі фахової підготовки майбутніх державних службовців як невід'ємної складової їхньої професійної компетентності, громадянської відповідальності та готовності до виконання суспільно значущих управлінських функцій.

Тема дисертації відповідає основним напрямам досліджень кафедри психології та педагогіки ВНЗ «Університету імені Альфреда Нобеля», проведених у межах комплексних наукових тем «Теоретичні та методичні засади моделювання компетентнісної професійної освіти у контексті євроінтеграції» (державний реєстраційний номер 0117U000784), «Теоретико-методологічні засади професійного становлення фахівця в інноваційному соціокультурному просторі» (державний реєстраційний номер 0122U200059). Тему затверджено вченою радою ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» (протокол № 11 від 20 грудня 2022 р.).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації.

Дослідно-експериментальна робота проводилася впродовж 2021–2025 рр. на базі ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» та Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (м. Дніпро). На різних етапах до експерименту було залучено 102 студентів, які є здобувачами першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійними програмами: «Публічне управління та адміністрування» зі спеціальності 281 та «Менеджмент» зі спеціальності 073. Вони були поділені на дві групи: експериментальна – 53 особи (студенти Університету імені Альфреда Нобеля та НТУ «Дніпровська політехніка» 2021 – 2023 років навчання); контрольна – 49 осіб (студенти Університету імені Альфреда Нобеля та НТУ «Дніпровська політехніка» 2022 – 2024 років навчання), а також 15 викладачів вказаних закладів вищої освіти.

Дисертаційне дослідження характеризується належним рівнем наукової обґрунтованості та достовірності одержаних результатів. Автором продемонстровано здатність до системного й комплексного аналізу проблеми формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі фахової

підготовки, що виявляється у логічній структурованості роботи, послідовності розкриття її теоретичних і прикладних аспектів, узгодженості об'єкта, предмета, мети, гіпотези, завдань та сформульованих висновків. Обраний методологічний інструментарій відповідає характеру досліджуваної проблеми та забезпечує всебічне вивчення сутності, структури, компонентів, показників і рівнів сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців.

Обґрунтованість основних наукових положень і висновків підтверджується комплексним застосуванням теоретичних, емпіричних та статистичних методів дослідження; опрацюванням широкого кола психолого-педагогічних, лінгвістичних, соціологічних і нормативно-правових джерел; належною організацією пілотного та педагогічного експериментів; обґрунтованим розподілом учасників на контрольну й експериментальну групи; використанням діагностичних методик, спостереження, анкетування, тестування та методів математичної статистики. Достовірність результатів посилюється кількісним і якісним аналізом експериментальних даних, застосуванням критерію Пірсона χ^2 , а також виявленою позитивною динамікою рівнів сформованості мовно-професійного, комунікативного та світоглядно-поведінкового компонентів мовної свідомості студентів експериментальної групи.

Розроблена автором модель формування мовної свідомості майбутніх державних службовців має цілісний характер, поєднує концептуальний, змістово-процесуальний і діагностико-результативний блоки та характеризується внутрішньою узгодженістю всіх структурних елементів. Її теоретичне обґрунтування й експериментальна перевірка засвідчують відповідність запропонованого педагогічного інструментарію визначеній меті дослідження та реальним потребам професійної підготовки майбутніх фахівців публічного управління.

Загалом дисертаційна робота вирізняється належним рівнем методологічної культури, аргументованістю наукових положень, достовірністю експериментальних результатів і практичною спрямованістю. Сформульовані висновки є логічним наслідком проведеного теоретичного аналізу та дослідно-експериментальної роботи, відповідають поставленим завданням і підтверджують ефективність запропонованої моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі фахової підготовки.

З метою досягнення мети, вирішення поставлених завдань використано комплекс таких методів дослідження: *теоретичні* – аналіз, узагальнення та систематизація наукових положень з метою розробки теоретичних засад формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців; *емпіричні*: діагностичні (анкетування, бесіда, тестування); обсерваційні (спостереження,

самоспостереження) з метою визначення у студентів рівня сформованості мовної свідомості; *пілотний експеримент* – для з'ясування ставлення студентів до державної мови, її ролі у суспільстві, власного прийняття української мови як світоглядного чинника постаті державного службовця; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний) з метою визначення ефективності впровадження моделі формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців; *графічні*: для унаочнення та порівняння результатів експериментальної роботи: графічні зображення, таблиці; *методи математичної статистики* для визначення статистичної значущості отриманих результатів у ході експериментальної роботи.

Основні положення та результати дослідження впроваджено в процес професійної підготовки ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» (довідка № 596 від 19.09.2025 р.), Університет митної справи і фінансів (м. Дніпро) (довідка від 19.09.2025), Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова (довідка № 2139 від 23.10.2025 р.), Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» (довідка № 375 від 25.09.2025 р.).

3. Наукова новизна та достовірність результатів.

Достовірність проведеного дослідження забезпечувалась завдяки чіткому алгоритму дій, достатньому часу для проведення апробації, оптимальним вибором використаних методів, достатньою кількістю учасників експерименту.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- *уперше* розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено модель формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців на підставі аксіологічного, культурологічного, когнітивно-комунікативного, особистісно-орієнтованого та діяльнісного підходів та принципів державності, правової легітимності, комунікативної доцільності, мовленнєвої культури, особистої відповідальності, міжкультурної толерантності, системного мовленнєвого вдосконалення, що містить такі взаємопов'язані блоки: концептуальний, змістово-процесуальний, діагностико-результативний;

- уточнено й конкретизовано понятійно-категоріальний апарат досліджуваної проблеми («мовна свідомість особистості», «мовна свідомість державного службовця», «мовна особистість», «мовно-професійна компетентність», «комунікативна компетентність державного службовця», «сформованість мовної свідомості майбутнього державного службовця», «педагогічна модель», «модель формування мовної свідомості майбутнього державного службовця»);

- удосконалено зміст, методи (когнітивно-аналітичні, рефлексивні, методи співпраці, інтерактивні) та форми навчання (лекційні, практичні та семінарські заняття, система підвищення кваліфікації державних службовців),

спрямовані на розвиток мовно-професійної компетентності, комунікативної компетентності, світоглядно-поведінкового компоненту мовної свідомості майбутніх державних службовців;

– набули подальшого розвитку наукові уявлення про сутність, структуру, компоненти, показники й рівні мовної свідомості майбутніх державних службовців; діагностичний інструментарій оцінювання рівнів означеного утворення.

Узгодженість теоретичних положень і емпіричних результатів, а також позитивна динаміка показників сформованості досліджуваної якості підтверджують наукову обґрунтованість і практичну релевантність запропонованих рішень.

4. Значущість отриманих результатів для науки і практичного використання.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розробці та впровадженні моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців, що може бути покладена в основу корекції змісту освітніх програм для студентів, які навчаються за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»; суттєвому оновленні, модифікації та коригуванні змісту навчальних дисциплін «Українська мова за професійним спрямуванням», «Теорія і практика правозастосування», «Соціологія», «Стратегічне управління», «Комунікативне управління», а також у створенні та впровадженні програми й навчально-методичного забезпечення спецкурсу «Формування мовної компетентності майбутнього державного службовця».

Основні положення дисертації можуть бути використані для подальшого вдосконалення теорії та практики професійної освіти, зокрема при розробці посібників, програм спецкурсів для студентів, магістрантів та аспірантів з питань формування мовної свідомості особистості, в системі підвищення кваліфікації та перепідготовки державних службовців та їхній самоосвітній діяльності.

5. Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в наукових фахових виданнях.

Основні положення та висновки дисертаційного дослідження пройшли достатню апробацію, відображені у 12 наукових публікаціях автора (1 – у співавторстві), серед яких: 5 статей у наукових фахових виданнях, 7 статей і тез доповідей у збірниках матеріалів конференцій, що підтверджує їх наукову валідність та практичну значущість. Кількість та якість публікацій відповідає чинним нормативним вимогам МОН України щодо публікаційної активності здобувача ступеня доктора філософії.

6. Відповідність структури та змісту дисертації вимогам.

Дисертація складається з анотації, вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (217 найменувань, в тому числі 31 іноземними мовами), 8 додатків на 70 стор. Дисертація містить 18 таблиць та 3 рисунки. Загальний обсяг дисертації – 286 сторінок, з них – 174 сторінки основного тексту.

Перший розділ має теоретико-аналітичний і концептуальний характер. У ньому автором здійснено міждисциплінарне осмислення феномену мовної свідомості на основі філософських, психологічних, педагогічних, соціологічних, лінгвістичних і політологічних підходів. Послідовно розкрито сутність мовної свідомості особистості, визначено її ціннісні, когнітивні, емоційні та поведінкові вияви, а також конкретизовано професійну специфіку мовної свідомості державного службовця. Автор не обмежується узагальненням наукових позицій, а формулює власне визначення ключового поняття, пов'язуючи його з усвідомленим використанням державної мови, професійною комунікацією, мовною стійкістю, дотриманням засад державної мовної політики та формуванням публічного іміджу державного службовця. Окрему увагу приділено аналізу освітніх програм підготовки фахівців у галузі публічного управління та адміністрування, що дало змогу встановити недостатню системність відображення досліджуваної проблеми в їх змісті та обґрунтувати доцільність формування мовної свідомості саме на бакалаврському рівні.

Другий розділ має конструктивно-моделювальний, методичний та експериментально-прикладний характер. У ньому на основі компонентно-структурного аналізу обґрунтовано будову мовної свідомості майбутнього державного службовця, що охоплює мовно-професійну компетентність, комунікативну компетентність і світоглядно-поведінковий компонент, а також визначено відповідні показники та рівні їх сформованості. Центральне місце в розділі посідає розроблена автором модель формування мовної свідомості, представлену як цілісну систему педагогічної взаємодії, що поєднує концептуальний, змістово-процесуальний і діагностико-результативний блоки. Автором послідовно розкрито організацію констатувального, формувального та контрольного етапів педагогічного експерименту, здійснено кількісний і якісний аналіз одержаних результатів та підтверджено їх статистичну значущість. Важливо, що у другому розділі забезпечено логічний перехід від теоретичного визначення структури мовної свідомості до практичної реалізації способів її формування, а результати порівняння експериментальної і контрольної груп засвідчують ефективність запропонованої моделі та загальну завершеність дослідницького задуму.

Зміст обох розділів перебуває у тісному взаємозв'язку: теоретичні положення, сформульовані в першому розділі, отримують своє підтвердження та конкретизацію в експериментальній частині. Така побудова дозволяє забезпечити не лише логічну завершеність дослідження, але й його доказовість, оскільки кожне теоретичне узагальнення підкріплюється емпіричними даними.

У цілому структура дисертації є цілісною, внутрішньо узгодженою та адекватною поставленій меті й завданням дослідження, що позитивно характеризує рівень наукової організації роботи.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам та дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності.

Аналіз дисертації, анотацій та опублікованих автором праць дає підстави для висновку про те, що дисертація А.В. Ільєнка «Формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців у процесі фахової підготовки є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею. Дисертаційна робота виконана відповідно до вимог, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Під час вивчення дисертаційної роботи порушень академічної доброчесності не виявлено. Усі запозичення мають коректні посилання, результати дослідження є оригінальними, а висновки – авторськими.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Висловлюючи щирий науковий інтерес до дисертаційної роботи А.В. Ільєнка, відзначаючи її концептуальну цілісність, логічну структурованість та наукову вагомість, вважаємо за доцільне зупинитися на окремих дискусійних положеннях, які не знижують загальної позитивної оцінки дослідження, а мають рекомендаційний характер і спрямовані на подальше поглиблення представленої проблематики.

1. У вступі дисертації наведено основні нормативно-правові акти, що регулюють використання державної мови у професійній діяльності державних службовців. Водночас обґрунтування актуальності дослідження було б переконливішим за умови конкретизації відповідних законодавчих положень і вимог стандарту вищої освіти за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Доцільно було б також стисло представити у вступі результати проведеного автором пілотажного опитування студентів та системно узагальнити встановлені під час аналізу освітніх програм обмеження мовно-комунікативної підготовки майбутніх фахівців.

2. За результатами аналізу наукової літератури й освітньої практики автором сформульовано суперечності між суспільною потребою у мовно свідомих державних службовцях і рівнем підготовленості студентів, необхідністю формування мовної свідомості та невизначеністю її структури, потенційними можливостями фахової підготовки та відсутністю відповідної педагогічної моделі.

У загальних висновках доцільно було б чіткіше співвіднести одержані наукові результати з визначеними суперечностями та зазначити, які з них отримали теоретико-методичне й експериментальне розв'язання, а які лише частково послаблені та потребують подальшого дослідження.

3. Експериментальну роботу проведено на базі двох закладів вищої освіти міста Дніпра, що забезпечило належні організаційні умови для перевірки авторської моделі. Водночас регіональне мовне середовище, соціокультурні особливості та попередній комунікативний досвід студентів можуть впливати на формування їхньої мовної свідомості. Перспективною є подальша апробація моделі в закладах вищої освіти інших регіонів України з різними соціокультурними та освітніми умовами. Це дало б змогу перевірити відтворюваність, адаптивність і можливості ширшого застосування запропонованого педагогічного інструментарію.

4. Позитивно оцінюючи розроблені автором діагностичні матеріали, когнітивно-аналітичні, інтерактивні й рефлексивні вправи, професійно орієнтовані кейси та програму спецкурсу «Формування мовної компетентності майбутнього державного службовця», вважаємо перспективною їх подальшу систематизацію у формі цілісних науково-методичних рекомендацій для викладачів закладів вищої освіти. У рекомендаціях доцільно представити алгоритм упровадження моделі, необхідні організаційно-педагогічні передумови, критерії добору навчального матеріалу, порядок проведення рефлексивних практик і процедури оцінювання мовної поведінки студентів. Це сприятиме відтворенню моделі в інших закладах освіти та її адаптації до системи підвищення кваліфікації державних службовців.

5. Висновки до окремих розділів і загальні висновки дисертації подекуди мають звітно-описовий характер. Доцільно було б посилити їх результативну спрямованість, структуруючи матеріал відповідно до поставлених завдань і концентруючи увагу на одержаних нових наукових результатах. Висловлені зауваження та побажання мають переважно дискусійний і рекомендаційний характер, не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи Андрія Васильовича Ільєнка, її теоретичної та практичної значущості, а також не впливають на достовірність і наукову цінність отриманих результатів.

Висновок: Дисертаційна робота А.В. Ільєнка на тему «Формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців у процесі фахової підготовки» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, що має теоретичну новизну та практичну значущість. За рівнем виконання, актуальністю та обґрунтованістю результатів вона відповідає вимогам до оформлення дисертацій, що затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.); п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня

доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 № 167, Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341), а її автор – Андрій Васильович Ільєнко заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями), 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національної академії Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького

Олександра Шевчук

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 13:06:11 04.08.2026

Назва файлу з підписом: відгук опонента Шевчук_О.О._Ільєнко.pdf.p7s
Розмір файлу з підписом: 152.7 КБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: відгук опонента Шевчук_О.О._Ільєнко.pdf
Розмір файлу без підпису: 135.4 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ШЕВЧУК ОЛЕКСАНДРА ОЛЕГІВНА

П.І.Б.: ШЕВЧУК ОЛЕКСАНДРА ОЛЕГІВНА

Країна: Україна

РНОКПП: 3291616040

Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 13:06:10 04.08.2026

Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Серійний номер: 5E984D526F82F38F040000003CE421023062CD07

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підпис та дані в одному файлі (CAdES enveloped)

Формат підпису: З повними даними ЦСК для перевірки (CAdES-X Long)

Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2026.07.08 13:00